

ko različitih elemenata (politički, društveni i ekonomski uzroci) te je izložen stalnim promjenama tijekom određenih vremenskih razdoblja. U skladu s tim i objavljeni radovi u zborniku pokazali su mnoštvo pitanja koja su se otvorila istraživanjem o temi vlasti i vlasništva u srednjemu vijeku. Zaključak je da, s obzirom na primjetni nedostatak izvora i stručne terminologije za urbanu povijest srednjovjekovnoga razdoblja, treba poduzeti sustavnija i opširnija istraživanja različitih vrsta dokumenata o gradskim posjedima. Također je istaknuto da je potrebno više uključiti različite znanstvene discipline (povijest, sociologija, geografija, ekonomija, arheologija, povijest umjetnosti i tako dalje) u sveobuhvatniji proces istraživanja urbanoga prostora u srednjovjekovnim gradovima.

Sandra Begonja

Mirjana Polić Bobić i Mijo Korade, Paragvajaska Pisma, Ivan Marchesetti i Nikola Plantić: Isusovci u Paragvajskoj provinciji Družbe Isusove, Zagreb: Matica hrvatska – Biblioteka Historia, 2015., 245 stranica

U nakladi Matice hrvatske početkom 2015. godine objavljena je knjiga *Paragvajaska pisma* autora Mirjane Polić Bobić i Mije Koradea. Knjiga razmatra pitanje dvojice hrvatskih isusovaca i misionara u Novome svijetu – Ivana Marchesettija iz Rijeke i Nikole Plantića iz Zagreba, koji su djelovali kao misionari na području Paragvajske provincije polovicom 18. stoljeća. Knjiga je podijeljena u dva dijela, a svaki dio posvećen je životu jednoga misionara i donosi ne samo podatke o njegovome životu i radu, nego i širi kontekst u kojemu je djelovao. Na kraju oba dijela autori donose po prvi puta objavljenu pisanu ostavštinu Ivana Marchesettija i Nikole Plantića, odnosno pisma nastala u vrijeme njihove službe u Novome svijetu. Prepisku dvojice

hrvatskih isusovaca, kako saznajemo iz *Predgovora* (7-8), u Argentinskome državnom arhivu pronašao je pokojni Milan Blažeković i predao ih Miji Koradeu 1992. godine.

U prvome poglavlju *Paragvajaska misije u okviru opće i kulturne povijesti kolonijalne Amerike* (11-60) autorica Mirjana Polić Bobić iznosi kraći osvrt na povijest misija od njihovoga osnutka početkom 17. stoljeća do protjerivanja isusovaca iz Južne Amerike 1776. godine. Opisuje njihov geografski položaj i njihovu osnovnu zadaću protkanu političkim idealima o utopijskome pravednom društvu: “s Indijancima stvoriti zajednicu vjernika u kojoj se neće ponavljati ni pogreške Crkve ni nepravde društvenih poredaka u Europi.” Vođeni tom mišlju, isusovci su se ubrzo našli u sukobu sa svjetovnim kolonijalnim vlastima, pa i samom Španjolskom krunom, čija je ideja eksploatacija prostora Južne Amerike i njegovoga stanovništva naišla na otpor u djelovanju i stavu isusovaca. Autorica također pruža i osvrt na pisanu ostavštinu Paragvajske provincije, velike kronike nazvane jednostavno *historie*, putopisnu, prirodoslovnu, historiografsku i drugu literaturu, koja je nastala kao plod djelovanja isusovačkih misionara. Iako dugo vremena u Europi nepoznat – zbog kontrole Španjolaca koji su formalno bili vladari i isusovačkih misija – taj je golemi korpus znanja u kasnijim razdobljima dao nemjerljiv doprinos mnogim znanstvenim disciplinama. Poseban naglasak u gotovo cijelome djelu stavljen je na percepciju djelovanja isusovaca u kontekstu rasprava o iberškome kolonijalizmu. Autorica naglašava povezanost ideje stvaranja novoga i neiskvarenoga svijeta s idealima renesanse, koja se posebno ogleda u *Utopiji* Thomasa Moorea, i koja je svoje ostvarenje dijelom doživjela u isusovačkim misijama. Te su misije u kasnijim raspravama zbog svoje prirode često sagledavane kao “nečisti” ili “nepotpuni” oblik kolonizacije i europeizacije južnoameričkoga prostora i njegovoga stanovništva, ali su u konačnici rezultirale oblikovanjem novoga autohtonog kulturnog i jezičnog okruženja, koje je

u mnogome uvjetovalo nastanak modernih država na tome prostoru.

U drugome poglavlju *Paragvajске redukcije: Jedinствен socijalni eksperiment u povijesti čovječanstva (Društveni i gospodarski aspekt)* (61-78) autor Mijo Korade daje sažeti prikaz redukcija odnosno "organiziranih naselja u kojima su nomadski indijanci bili priučavani na stabilan život i u kojima je cvjetala specifična civilizacija s vjerskim, gospodarskim, društvenim i političkim napretkom." Autor donosi pregled povijesti i nastanka redukcija, opis društvenoga i vjerskoga života, a poseban naglasak stavlja na gospodarsku djelatnost koja je počivala na stočarstvu i zemljoradnji, a posebice na uzgoju autohtone biljke *yerba mate* kao i na motive i svrhu postojanja redukcija.

Treće poglavlje *Ivan Krstitelj Marchesetti (Juan Bautista Marquesetti) u Paragvajskim redukcijama* (79-107) posvećeno je jedinome hrvatskom isusovcu koji je djelovao u paragvajskim redukcijama. Autor donosi iscrpnu biografiju Ivana Marchesettija od njegova rođenja 1704. godine u Rijeci do smrti 1767. u Candelariji, s osvrtom na njegovo misionarsko djelovanje u redukcijama San Borja, Apóstoles i Nuestra Señora de Fe, u kojoj je bio i upravitelj, te na koncu redukcijama San José i Candelaria, kao i pregled njegove pisane ostavštine, ali i zapise u kojima se Marchesetti spominje, s osvrtom na podatke koje je o njegovu djelovanju i osobnosti iz njih moguće saznati.

Središnji dio knjige zauzima poglavlje Pisma Juana Bautiste (Ivana Krstitelja) Marquesetija (109-152), u kojemu autori donose ukupno trinaest pisama s prijepisom iz rukopisa na španjolskome jeziku s prijevodom Mirjane Polić Bobić i popratnim bilješkama. Ova pisma čine službeni zapisnici, zatim ona koja se odnose na trgovinu njegove redukcije, pisma vizitatoru Nicolásu Contucciiju i jedno pismo ocu Cosméu Agullòu.

Dostupne tekstove koji nisu Marchesettijevi, ali u kojima postoje obavijesti o njemu, nalazimo u sljedećemu poglavlju Pisma i tekstovi u kojima se spominje Juan Bautista

Marqueseti (153-179). Među popisima i pismima posebno se ističe pismo isusovca Joséa Cardielia, poznatoga kroničara i putopisca, Nicolásu Contucciiju u kojemu spominje Marchesettija i nekoliko ostalih misionara.

Drugi dio knjige posvećen je drugome hrvatskom isusovcu i misionaru, Zagrepčaninu Nikoli Plantiću. U poglavlju Nikola Plantić i legenda o kralju Nikoli u hrvatskoj historiografiji i publicistici (183-221) autor Mijo Korade donosi iscrpan presjek života i djelovanja Nikole Plantića kao prvoga poznatog hrvatskog misionara u današnjim državama Argentini i Urugvaju. Uz bogat Plantićev život tijekom kojega je djelovao kao profesor, misionar i pisac, autor se posebno osvrće na legendu prema kojoj je Plantić ostao paragvajskim kraljem Nikolom I., vjerojatno 1754. godine. Autor temeljito raščlanjuje ovu legendu. Korištenjem opširne literature iz hrvatske i svjetske historiografije te stavljanjem pisanih tragova u kontekst njihova nastanka demistificira Plantićevu ulogu pokazujući kako je legenda o kralju Nikoli Paragvajskome najvjerojatnije plod protuisusovačke propagande iz kasnijega razdoblja, a ne opis stvarnih događaja.

Posljednje poglavlje Pisma iz prepiske Nikole Plantića (223-229) donosi tri pisma, također s prijevodom i bilješkama. Dva su pisma izvješća koje je Plantić poslao Cosméu Agullòu, zamjeniku ravnatelja kolegija San Ignacio u Buenos Airesu, a jedno je pismo ono koje je Nikoli Plantiću kao rektoru kolegija u Buenos Airesu, a ne znajući da je on već napustio tu dužnost, poslao isusovac Juan Bautista Gilge, koji je Plantiću izražavao žaljenje jer mu do tada nije bio u mogućnosti pisati te mu poslao dvojicu dječaka iz svoga sela u kolegij kako bi izučili zanat za tesara i kovača.

Ova knjiga predstavlja vrijedan doprinos hrvatskoj historiografiji ne samo zbog objave pisama dvojice hrvatskih misionara kao povijesnih izvora, nego i kvalitetne obrade šire teme djelovanja isusovaca, ne samo u Paragvaju, nego i cijeloj Južnoj Americi, kao važnome segmentu kolonijalizma, temi koja je

u modernoj hrvatskoj historiografiji do sada bila relativno slabo zastupljena.

Ivan Santica

Matthias Meinhardt, Ulrike Gleixner, Martin H. Jung und Siegrid Westphal (Hgg.), Religion macht Politik. Hofgeistlichkeit im Europa der Frühen Neuzeit (1500 1800), Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 2014., 472 stranice

Zbornik radova posvećen utjecaju dvorskoga svećenstva na politiku tijekom ranoga novog vijeka sadrži radove sa znanstvenoga skupa koji je održan 2011. godine u Wolfenbüttelu, a na kojemu su sudionici analizirali dosege istraživanja o djelovanju luteranskih propovjednika u vojvodstvu Braunschweig-Wolfenbüttel u nadregionalnome kontekstu te ih usporedili sa spoznajama o društvenome djelovanju i političkome utjecaju rano novovjekovnih kalvinističkih, katoličkih i rusko pravoslavnih dvorskih teologa i propovjednika. Zbornik sadrži 25 priloga, od čega uvodni dio čini rad dvoje od troje urednika, Ulrike Gleixner i Siegrida Westphala, o mogućnostima usporedbe različitih konfesija i treće urednice Louise Schorn Schütte o položaju dvorskih propovjednika kao kritičara vladara na čijim su se dvorovima nalazili i kao njihovih dušobrižnika u Europi 16. i 17. stoljeća. Ostali radovi podijeljeni su u šest cjelina: prva govori o odnosu dvorskih elita i njihovih propovjednika i ispovjednika, druga analizira njihovo podrijetlo, službu i njezino poimanje među dvorskim svećentvom, treća se bavi njihovom međusobnom povezanošću s europskim vladarima, četvrta analizira položaj i ponašanje teologa i propovjednika u političkim sporovima i teološkim polemikama, peta razmatra njihove međunarodne kontakte, a šesta jezične karakteristike propovijedi i načine djelovanja u ra-

zličitim okruženjima u kojima su se dvorski propovjednici i ispovjednici nalazili. Iako su kao temeljni model za konfesionalnu usporedbu urednici knjige koristili protestantski model, pozornost su posvetili i rusko pravoslavnoj i katoličkoj konfesiji, a uočili su da se u pogledu protestantskih denominacija nisu lako mogli donijeti ujednačeni zaključci kao što se to prije mislilo i da su funkcionalne razlike dvorskoga svećenstva različitih konfesija bile manje važne nego što se do sada mislilo. U uvodnome dijelu knjige jedna od urednica, Louise Schorn Schütte, u radu naslovljenome *Umstrittene Theologen. Die Rolle der Hofprediger zwischen Herrscherkritik und Seelsorge im Europa des 16. und 17. Jahrhunderts* (27-47) kao neke od posebnosti ovoga područja istraživanja, na primjer važnost klijentelističkih veza i patronata, a ne samo stručnih kvalifikacija kod izbora u određenu službu, istaknula je oblikovanje posebne svijesti kod evangeličkog svećenstva o vlastitome poslanju i značenju, ali i ukazala na postojanje političkih odnosa u kojima je dvorski propovjednik stajao uz plemstvo protiv vladara. To je posebno bilo izraženo kod pokušaja ograničavanja patronatskoga prava u protestantskim kneževinama i vojvodstvima gdje se protestantsko svećenstvo doživljavalo kao čuvar pravovjerja i savjetnik vlasti glede njezinih ograničenja, dok je to rjeđe bilo u katoličanstvu gdje je vladar doživljavan kao Stvoriteljev predstavnik na zemlji, a isusovci najčešće obnašali službu dvorskoga propovjednika. Autorica je naglasila da socijalno podrijetlo, razina obrazovanja i teološke posebnosti određuju službu dvorskoga propovjednika kao posebnu socijalnu skupinu obrazovanoga građanstva, koja se etablirala širom europskih regija u različitim oblicima. Dvorsko svećenstvo u protestantskim krajevima potjecalo je iz gradskoga građanskog sloja i razvilo se kroz rani novi vijek kao svjetovno duhovna elita u novu visoko obrazovanu socijalnu skupinu unutar građanstva, koja je sklapala brakove samo u određenome krugu ljudi i bila donekle mobilna. Autorica je naglasila da su formulaciju same službe i